

Stručni članak

UDK 378.147(497.4):811.111'243:811.163.6'282.8

Primljen 08. 06. 2005.

Prihvaćen 05. 07. 2005.

TRANSFER MATERINSKOGA JEZIKA U UČENJU STRANOGA JEZIKA: SLOVENSKO-ENGLESKI SLUČAJ

Milena Kovačević*

Politehnik Nova Gorica, Slovenija

Iskustvo i istraživanja navode dokaze da u učenju stranih jezika, pa tako i engleskoga kao stranoga jezika, učenici, svjesno ili nesvjesno, koriste strategiju transfera struktura iz materinskoga jezika u strani jezik. U ovom članku analiziramo pisane podatke slovenskih studenata koji studiraju prirodne znanosti i pri tome uče engleski kao strani jezik. Analiza podataka pokazuje da studenti koriste određene tipične međujezične iskaze i sintaktične kombinacije, pri čemu njihova duboka struktura, posebice u upotrebi gramatičkih riječi, glagolske fraze *there is/are* i redoslijeda riječi, otkriva znatan utjecaj te prijenos struktura i sadržaja iz materinskoga slovenskog jezika. Oslanjanje na kognitivno i strukturno jači materinski jezik univerzalno je svojstvo u procesu učenja stranih jezika.

Ključne riječi: međujezik, transfer materinskoga jezika

1. UVOD

Cilj ovoga članka jest pokazati načine utjecaja materinskoga jezika vidljive u procesu učenja engleskoga jezika, čime se dobiva još jedan uvid u prirodu međujezika odrasloga učenika stranoga jezika. Pri opisu empirijskih podataka koristimo riječ *utjecaj* materinskoga jezika, ali isto tako možemo upotrijebiti riječi *svjestan* ili *nesvjestan*, *posredan* ili *neposredan*, *transfer* ili *prijenos* slovenskih struktura u engleski iskaz.

Naime, poučavajući na slovenskom Sveučilištu, primijetili smo da se odrasli slovenski govornici koriste engleskim jezikom na taj način da određena slovenska jezično-strukturna svojstva prenose u engleske iskaze.^{1/1} Tu tendenciju mogli smo vidjeti možda jasnije od samih slovenskih govornika, jer smo slučajno bili u poziciji nekoga tko je promatrao "novim očima,. Pozicija vanjskoga promatrača dobra je za svaki tip (relativno) objektivnog promatranja, kao što to dobro znamo iz, primjerice, antropologije, a to uočavanje eksplicitno navodi i slavni Švicarac C.G. Jung u opisima svojih neeuropskih putovanja (Jung, 1989:250-300)

Podatci koje analiziramo u ovome članku na određen su način tipični za transfer

* Milena Kovačević, Politehnik Nova Gorica, Slovenija, tel.+386 3315 265, e-mail:milena.kovacevic@p-ng.si

materinskoga jezika u procesu učenja stranoga ili drugog jezika. Kao što je pokazano u istraživanjima i tumačenjima iskustvenih podataka (cf. McLaughlin, 1987), činjenica da se materinski jezik transferira u procesu učenja stranoga/drugog jezika danas je itekako dobro utvrđena znanstveno-lingvistička činjenica te stoga možemo kritički primijetiti da empirijski dokazi koje ovdje navodimo ne predstavljaju novinu. Međutim, specifična kvaliteta ovih podataka u tome je da se na temelju njih osnaži lingvističko-metodološka svijest unutar slovensko-englesko-slovenskih jezičnih istraživanja /2/ te kod samih odraslih učenika u procesu učenja jezika o područjima jezika koji zahtijevaju kontrastivnu pozornost i/ili svjesni napor pri učenju. Druga bi se, pak, kvaliteta mogla odnositi na potvrdu opće ili univerzalne prirode učenja stranih jezika o čemu posebice raspravljamo u dijelu 4.1.

U članku se pragmatično oslanjamо na poznatu psiholingvističku distinkciju izmeđу kompetencije i performanse, dubinske i površinske strukture te ju koristimo kao pogodan analitički instrument, kako bismo naglasili razliku između potencijalnoga (dubinskoga) znanja jezika i njegove (realne) uporabe. Iz perspektive razvoja kognitivne lingvistike Chomsky je bio među prvima koji je, kako je poznato, naglašavao da su sve teorije gramatike mentalističke: ono što nastojimo otkriti jednom kad imamo podatke o performansi, jest proniknuti ili inferirati što se događa na razini uma ili mišljenja, ili kognitivnih procesa (Chomsky, 1965, 1976, 1987). Lingvisti danas postavljaju (cf. Marquez Reiter et al, 2005) u svojim istraživanjima i studijama pitanja koja su u biti mentalistička i koja konzekventno zahtijevaju pristup govorniku umu; međutim, znanost priznaje s jedne strane važnost tih pitanja, a s druge strane uviđa da "neposredan pristup govorniku umu nije moguć, (Marquez Reiter et al, 2005:5) te se okreće različitim posrednim postupcima prikupljanja podataka.

Jezična i međujezična performansa pojavljuju se u obliku pisanih ili usmenih površinskih struktura i to je oblik koji istraživači imaju kao iskustvene podatke. Međujezične iskaze karakterizira svojstvo da potencijalno, u većoj ili manjoj mjeri, odstupaju od "standarda,, ili "idealne gramatike,, ili "idealnoga izvornog govornika,. Stoga međujezična performansa ima "pogrješke,, ili "devijacije,, – ovi su pojmovi neutralni u vrijednosnom smislu i koriste se u analizama jedino zato da bi se ukazalo na odstupanja koja opažamo u odnosu na pojam idealnoga izvornog govornika.

U ovom istraživanju podatci predstavljaju pisana izvešća slovenskih studenata, izvornih govornika slovenskoga jezika. Empirijski podatci uključuju 59 A4 stranica pisanih izvešća, eseja i tematskih diskusija na engleskome jeziku. Studenti su u trenutku istraživanja imali 20 do 21 godinu i svi su počeli učiti engleski kao strani jezik u dobi od 10 do 11 godina. U smislu konteksta učenja engleski je njihov strani (a ne drugi) jezik. Zanimljivo je da su samo dva studenta posjetili zemlje (Velika Britanija, Malta) u kojima se govori engleski jezik. U ovo istraživanje nije uključeno ispitivanje faktora učenikove motivacije, koji, kao što znamo, može u dobroj mjeri objasniti postignutu razinu uspjeha u svladavanju stranoga jezika (cf. Mihaljević Djigunović, 1998).

2. GRAMATIČKE RIJEČI

Izostavljanje ili nepravilno pozicioniranje gramatičkih riječi izrazito je vidljivo u svim podatcima. Ovo se odnosi posebice na uporabu članova. Ta je činjenica opće mjesto istraživanja o fazama razvoja međujezičnih struktura i znanja koja uz njih dolaze, kako kod djece, tako i kod odraslih učenika. Nadalje, podatci pokazuju da studenti u nedostatku svjesnoga znanja o prirodi plurala pojedinih riječi koriste očiti prijenos iz materinskoga jezika te strategiju iznimne generalizacije (na primjer, u riječi *informations*). U metodologiji nastave stranih jezika poznato je da se u ovakvima slučajevima korisno osvijestiti i eksplicitno naglasiti razlike u dva jezična sustava, ali pri tome još uvijek ostaje otvoreno pitanje koji su to opći uvjeti potrebnii da bi se dogodila manje-više "prirodna,, kao i manje-više "stvarna,, internalizacija jezičnoga sustava. Iskustvo nas uči, a istraživanja to i potvrđuju, (cf. Mihaljević 1992) da čimbenici za stvaranje tih općih uvjeta uključuju, između ostalog, iznimian i kvalitetan jezični *input*, individualnu motivaciju učenika te slobodu i mogućnost kreativne uporabe jezika.

Nepravilno pozicioniranje gramatičkih riječi implicira činjenicu da student ne zna ili nije siguran gdje i kada upotrijebiti određenu gramatičku riječ, pa nije rijedak slučaj da student koristi jednu te istu riječ katkad pravilno, a katkad pogrešno, koristeći pri tome svjesno ili nesvjesno strategiju nagađanja ili pokušaja. Prijedlozi, primjericice, predstavljaju tipičan kamen smutnje, a općenito je poznato da dobra internalizacija ovoga tipa gramatičkih riječi kod odraslih učenika zahtijeva snažan *input* i dulje vrijeme učenja. Podatci izrazito ukazuju na to da površinske strukture sadrže nepravilno ili nevjerojatno korištenje svih vrsta prijedloga, dok dubinske strukture u tim slučajevima otkrivaju da učenik primjenjuje strategiju izravnoga transfera iz materinskoga, to jest, slovenskoga jezika.

- i) The society is separated on two sections (= Družba je razdeljena na dva dela.)
- ii) I became a guide two years ago, and I am very proud on that (= Pred dvemi leti sem postala vodič, in sem zelo ponosna na to.)
- iii) I love them so much that sometimes it hurts, because I see them only ten days on the year (= Zelo jih imam rada, tako da me včasih boli, ker jih vidim samo deset dñi na leto.)

Duboka struktura iskaza od i) do iii) otkriva u prijevodu da studenti koriste prijenos struktura iz materinskoga jezika. Ovdje se možemo zapitati o mogućem tumačenju procesa učenja jezika i u kojoj se mjeri radi o strategiji, tj. o svjesnom ili nesvjesnom prijenosu kod studenta kao odrasloga učenika. Kako je neposredan pristup govornikovu umu, kao što smo prije naveli, izvan trenutnoga dometa znanosti, u istraživanjima drugoga i stranoga jezika (cf. Wenden 1991, Rosina Marquez et al, 2005) često se pribjegava metodi prikupljanja izvješća koja učenici sami sastavljaju (engl. *self-reports*), a koji bi mogli barem djelomično rasvijetliti ovo pitanje što u načelu ostaje otvorenim. Naime, ukoliko učenik svjesno koristi strategiju prijenosa iz materinskoga jezika, tada ta strategija služi ili ima cilj supstituirati idealnu/točnu jezičnu strukturu stranoga jezika koju učenik (još) nije u potpunosti internalizirao; no, ako

dolazi do nesvjesnoga transfera, prijenos iz materinskoga jezika može se tumačiti, u biti, kao pokušaj "izbjegavanja,,. Bilo kako bilo, valja primijetiti da obje pretpostavke – svjesna i nesvjesna – u krajnjoj liniji služe osnovnoj komunikacijskoj svrsi: što bolje i sigurnije izraziti se u mediju stranoga jezika.

3. EGZISTENCIJALNO THERE IS

Međujezični podatci pokazuju jednu zanimljivu pojavu koja se odnosi na egzistencijalnu glagolsku frazu *there is/are*; jednu od osnovnih fraza u engleskome jeziku koja je siguran znak uporabe u najboljem "duhu jezika,,. Naime, zanimljivo je da podatci jasno ukazuju na to kako studenti ovu frazu koriste na taj način da se, zapravo, njome ne koriste, to jest, ispuštaju je; drugi je način da ju supstituiraju engleskim glagolom *exist* (slovenski *obstajati*). Razmotrimo ova dva iskaza:

- iv) It is worthy of praise that somewhere exist group of environmentalists who want to take care about environmental problems in Venice. (=...da nekje obstaja skupina okoljevarstvenik...)
- v) I think there exist highfliers who are individualistic risk-takers... (= Menim, da obstajajo zelo ambiciozni ljudje...).

U iskazima iv) i v) pojavljuje se glagol *exist* koji oba iskaza čini prilično "slovensko obojenima,, što jasno vidimo u dubinskoj strukturi iskaza kad ih prevedemo na slovenski. S obzirom na to da je *there is/are* idiomatska struktura engleskoga jezika koja u određenom smislu traži od učenika da se odmakne od materinskoga jezika i prihvati prirodnu idiomatičnost engleskoga takvog kakav jest, pretpostavlja se da istinska internalizacija ovakvih struktura zahtijeva vrijeme i svjestan napor. U nedostatku ili prisutnosti takve internalizacije do neke mjeru učenici, čini se, nesvjesno ostaju unutar materinskoga jezika te inkorporiraju idiomatiku slovenskoga glagola *obstajati* u iskazima engleskoga jezika.

4. REDOSLIJED RIJEČI

Rezultati pokazuju da inherentna struktura redoslijeda riječi u engleskome i slovenskom jeziku u dobroj mjeri određuje međujezik studenta. Razlog je tomu činjenica da engleski jezik u svojoj tradicionalnoj i idealnoj gramatici izvornoga govornika ima fiksni redoslijed u postavljanju niza subjekt – predikat – objekt, za razliku od slovenskoga jezika koji, kao i niz drugih slavenskih jezika, uključujući i hrvatski jezik, lako podnosi fleksibilan red riječi. Osnovno, jednostavno pravilo glasi: što učenik točnije i tečnije koristi engleski redoslijed riječi, to će se njegova međujezična površinska struktura više približavati ciljnemu jeziku, to jest, engleskomu. Dublja internalizacija postoji u slučajevima kada međujezična struktura otkriva tečan engleski red riječi. Pogledajmo sljedeće iskaze studenata:

- vi) Oxygen we need for breathing, but ozone is a poisonous gas. (= Kisik uporabljam za dihanje...)
- vii) Opportunities after my study I am finding wide and numerous (= Priložnosti po končanem študiju menim, da so številne. = Menim, da so številne priložnosti po končanem študiju.)
- viii) I really wonder whether my children will enjoy their summer holidays on the sea (= Sprašujem se, ali bodo moji otroci uživali na morju...).

Pitanje koje se prirodno nameće u bilo kojem tipu međujezičnih iskaza jest: da li bi i u kojoj mjeri izvorni govornik razumio njihovo značenje; u ogromnoj se većini slučajeva odgovor pokazuje potvrđnim; po tome, vjerojatno, nisu iznimka ni iskazi od vi) do viii). Ipak, u situaciji svakodnevnog govora, izvorni govornik engleskoga jezika mogao bi reći nešto poput sljedećeg:

- ix) We need oxygen for breathing. / For breathing we need oxygen.
- x) I find that there are many/numerous opportunities after my study.
- xi) I really wonder whether my children will enjoy their summer holidays.

U iskazu vi) *oxygen* kao objekt stavljen je u poziciju subjekta bez većega razmišljanja, kao što bi to učinio i izvorni govornik u slovenskome jeziku, kako i otkriva dubinska struktura međujezičnoga iskaza kada ga prevedemo na slovenski. Međutim, vrijedi primjetiti kako je iskaz vi) prihvatljiv iskaz standardnoga engleskog jezika pod uvjetom da ga promatramo u kontekstu poetske uporabe jezika – naime, ta uporaba dopušta fleksibilnost na različitim razinama, uključujući i razinu redoslijeda riječi. Ostaje ipak činjenica da u kontekstu svakodnevne upotrebe redoslijeda riječi u engleskom i slovenskom jeziku duboka struktura iskaza vi) otkriva spomenuti transfer iz slovenskoga jezika.

Podaci nadalje pokazuju da je nestabilna priroda internalizacije stranoga jezika posebno vidljiva u onim međujezičnim iskazima koji sadrže dvojni transfer, dakle, ne samo tipično ispuštanje ili depozicioniranje gramatičkih riječi, nego i redoslijed riječi koji je u biti prijenos slovenskih struktura. To možemo, primjerice, vidjeti u sljedećem iskazu:

- xii) I am a woman, but even for me is hardly to think, where will state find the money for so long payed maternity leave? (= Čeprav sem ženska, si težko zamišljam, kje bo država dobila denar za tako dolgo plačan porodniški dopust.).

4.1. FLEKSIBILNOST FIKNOGA SUSTAVA?

Ne smijemo previdjeti činjenicu da je određenje nekog jezika kao fleksibilnoga ili fiksnoga, zapravo, opće mjesto lingvističkih opisa te da se to svojstvo odnosi uglavnom na idealne ili standardne gramatike tih jezika. U engleskome jeziku, kao uostalom i u drugim jezicima, postoji važno područje izražavanja značenja koje odstupa ili se ne pridržava "gramatičnosti", standardnoga fiksnog redoslijeda struktura toga jezika; riječ je, dakako, o već spomenutom području poezije, to jest, poetskoj uporabi jezika. Tek nekoliko stihova iz Shakespeareovih "Soneta", primjerice, mogu nas podsjetiti na paradoks jezičnoga bogastva: kreativnu, ne-fiksnu prirodu redoslijeda riječi u engleskome jeziku, prirodu koja je uvjetovana kako povijesnim, tako i poetskim razvojem toga jezika.

- xiii) "Or else of thee this I prognosticate,, - (sonet XIX)
- xiv) "A woman's face with Nature's own hand painted hast thou,, - (sonet XX)
- xv) "Thee have I not lock'd up in any chest,, - (sonet XLVIII)

Neposredna ljepota ili bilo koja druga posebna vrijednost, koju je čitatelj sklon pripisati ovim stihovima, leži, između ostalog, u samoj činjenici da je uporaba jezika u njima očito "poetska", i stoga – u terminima standardne gramatike – "devijantna". U iskazima-stihovima xiii), xiv) i xv) pjesnik manjega formata od Shakespearea ili lingvist, za potrebe svoje analize mogao bi cijelu stvar preuređiti na sljedeći način:

- xvi) Or else I prognosticate this about you.
- xvii) You have painted a woman's face with nature's own hand.
- xviii) I have not locked you up in any chest.

Gramatički gledano, u iskazima xvi), xvii) i xviii) primjenili smo "normalan,, ili standardno fiksni red riječi te smo tim jednostavnim zahvatom dobili transformaciju koja je rezultirala očitim gubitkom punine poetske vrijednosti Shakespeareovih stihova.

Ovdje bismo se na trenutak vratili u nedavnu povijest kognitivne lingvistike. Naime, podsjetimo se da se Chomsky dotaknuo pitanja slobodnoga redoslijeda riječi kada je raspravljao o kategorijama i odnosima u sintaktičkoj teoriji (cf. Chomsky 1965). Njega je, kao što je poznato, ponajprije zanimalo usvajanje prvoga jezika te je to područje smatrao ključnim za razumijevanje načina kako ljudski jezici funkcioniraju (Chomsky, 1965, 1976, 1987). Naglasio je da fleksijama bogati jezici (u našem slučaju slovenski) mnogo jače toleriraju sve oblike stilističkoga preuređenja od jezika koji imaju slabu fleksiju (u našem slučaju engleski jezik). Međutim, čak i jezici bogati fleksijama "čini se da ne toleriraju

preuređenja kada to vodi u dvosmislenost,, (Chomsky 1965:127). Raspravljujući o nekim svojstvima glagola u ruskome jeziku, Chomsky prepostavlja da ta svojstva mogu biti univerzalna te da postoji "generalizacija da se u bilo kojem jeziku (označila M.K.) stilističke inverzije glavnih konstituenata toleriraju samo do razine dvosmislenosti,, (označila M.K.), to jest "up to ambiguity,, (Chomsky 1965:126-7).

Suočeni s iskustvenim podatcima međujezične performanse kao što je naš slovensko-engleski primjer, smatram kako upravo u ovoj točci možemo promisliti o navedenim prepostavkama poznatoga kognitivnog lingvista. Naime, čini se da je duboka struktura međujezičnih iskaza o kojima smo dosad raspravljali u dobroj mjeri razumljiva, i to u smislu postojanja velike vjerojatnosti da bi se izvorni govornik engleskoga jezika i slovenski odrasli učenik toga jezika složili u značenju spomenutih iskaza. Pri tome ostaje činjenica da bi bilo potrebno, želimo li te međujezične iskaze približiti standardnome engleskom jeziku, to jest izvornome govorniku, primijeniti određeno sintaktičko "preuređenje,, Ipak, čini se da odrasli učenici stranoga jezika, čiji je materinski jezik bogat fleksijama (u našem slučaju slovenski), čine svjesne ili nesvjesne prepostavke o tome kako daleko mogu ići u prijenosu inherentne fleksibilnosti redoslijeda riječi iz svojega materinskog jezika u strani jezik, koji načelno nema jakih fleksija (u našem slučaju engleski). S obzirom na činjenicu da razumijemo duboku strukturu međujezičnih iskaza, ovo "kako daleko,, kako i sami iskazi pokazuju, izgleda da je upravo *to the point of ambiguity* – do točke u kojoj je razumijevanje još uvijek moguće, kako je sugerirao i sam Chomsky.

5. ZAKLJUČNE MISLI

U zaključku želimo ponoviti prirodu našega promatranja. Najprije, duboka struktura analiziranih podataka otkriva nesigurnost koja upućuje na nedovršenu internalizaciju engleskoga kao ciljnoga stranog jezika, što je bilo prema očekivanju. Drugo, podatci okrivaju neposredan transfer izvornih, materinskih slovenskih struktura, posebice redoslijeda riječi. Treće, na interpretativnoj razini postoji kombinacija svjesnih, tj. strateških ili nesvejsnih izbjegavanja koja prožimaju međujezične iskaze. Može se tumačiti da je ovakva priroda međujezičnih iskaza integralni dio relativno dugog procesa učenja stranoga jezika, procesa u kojem učenik, čini se, percipira transfer kognitivno i strukturalno dominantnoga materinskog jezika kao nešto na što se prirodno može osloniti te stoga i realno primijeniti u izražavanju značenja na stranome jeziku.

LITERATURA

- Chomsky, N. (1965). *Aspects of the Theory of Syntax*. Cambridge, Mass.: The MIT Press.
- Chomsky, N. (1976). *Reflections on Language*. London: Temple Smith.
- Chomsky, N. (1987). *Language and Problems of Knowledge: The Managua Lectures*.

Cambridge, Mass.:The MIT Press.

- Jung, C. G. (1989). *Spomini, sanje, misli.* (slovenski prijevod Jungove *Erinnerungen, Traume, Gedanken*). Ljubljana: Državna založba Slovenije.
- Marquez Reiter, R., Rainey I., Fulcher, G. (2005). *A Comparative Study of Certainty and Conventional Indirectness: Evidence from British English and Peninsular Spanish.* Applied Linguistics 26, 1, 1-32.
- McLaughlin, B. (1987). *Theories of Second Language Learning.* London: Edward Arnold.
- Mihaljević, J. (1992). *Profil uspješnog učenika engleskoga kao stranog jezika kod nas.* Strani jezici XXI, 1, 16-23.
- Mihaljević Djigunović, J. (1998). *Uloga afektivnih faktora u učenju stranoga jezika.* Zagreb: Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.
- Prijatelj, I (1937). *Borba za individualnost slovenskega knjižnega jezika.* Ljubljana: Slavistično društvo.
- Shakespeare, W. (1991). *Sonnets.* New York: Gramercy Books. (*Soneti* su prvi put objavljeni 1609. godine)
- Wenden, A. (1991). *Learner strategies for learner autonomy.* London: Prentice Hall International (UK) Ltd.

Bilješke

/1/ Autorica je slovenski usvojila još u ranom djetinjstvu te je bilingvalni govornik tog jezika.

/2/ Zbog specifične povijesti slovenskoga naroda, slovenskom je jeziku i književnosti stoljećima pridavan izraziti značaj za očuvanje nacionalnog identiteta, (cf. Prijatelj, 1937) stoga ne čudi da se, povjesno gledajući, slovensko-anglističke analize sustavno razmatraju tek u drugoj polovici 20. stoljeća. Katedra za engleski jezik i književnost na Sveučilištu u Ljubljani osnovana je odmah poslije Drugog svjetskog rata, kada ju je vodio tada jedini predstavnik germanistike - dr. Jakob Kelemina.

MOTHER TONGUE TRANSFER IN FOREIGN LANGUAGE LEARNING: A SLOVENE-ENGLISH CASE

Summary

Experience and research show extensive evidence that in foreign language learning, including English learning, learners consciously or unconsciously transfer mother tongue structures into the target or foreign language. In this article we analyse a sample of written English empirical data produced by Slovene University students aged 20–21 who study Natural sciences and learn English as a foreign language. Data analysis shows that the deep structure of the interlanguage, specifically that of grammatical items, existential *there is/are* and word order, reveals a strong underlying influence or transfer of Slovene. It therefore seems that reliance on cognitively and structurally more dominant mother tongue is an universal feature of the foreign language learning process.

Key words: *interlanguage, mother tongue transfer*

